

ОСНОВНІ ТЕОРІЇ ДОГОВОРУ В ПРАВІ ВЕЛИКОБРИТАНІЇ

У праві будь-якої держави надзвичайно важливе місце посідає договір як прояв автономної волі учасників правовідносин. У той же час, у різних правових системах цей юридичний факт розуміється і визначається по-різному. Так, якщо вивчати право Великобританії, то можна зробити висновок, що концепції договору в правовій науці цієї держави досить сильно відрізняються від вітчизняних.

Однією з найдавніших теорій договору в праві Великобританії є *класична теорія*. Вона має коріння ще з XVIII століття, хоча всебічного розвитку зазнала у XIX столітті, коли дослідники англійського права запозичили індивідуалістичну концепцію договору з цивільного кодексу Франції 1804 р. Згідно з цією концепцією, сторони договору наділені повноваженнями й необмеженою свободою визначати, як будуть урегульовані їхні відносини. Французький підхід як продукт політичного лібералізму XVIII століття поєднався з англійським економічним лібералізмом XIX століття і створив індивідуалістичну теорію договірної права. Однак реалії процесу визнання договору означали, що матеріальне право було змушено дистанціюватися від необмеженої індивідуалістичності або суб'єктивного визнання договору, оскільки «недоторканість і непорушність» договору та його автономія від судових рішень були більше теоретичною ідеєю, а не нормою права.

У сучасній правовій доктрині Великобританії положення класичної теорії договору полягають у визнанні пов'язуючої ролі обіцяння, якщо воно було надано добровільно. Обіцяння є суттєвим елементом договору, яке відокремлює його від інших сфер зобов'язального права, оскільки обіцяння не просто створює зобов'язання, воно має творчий, суб'єктивний характер.

Класична теорія договору має певні розбіжності з доктриною зустрічного задоволення, яка характеризується необхідністю двостороннього обміну обіцаннями. Ця доктрина ґрунтується на економічному лібералізмі: отримати якнайбільше шляхом двостороннього обміну, але такий обмін відсутній при безоплатній обіцянці.

На сьогоднішній день класична теорія набула певної модернізації, проте її основні положення продовжують застосовуватися. Крім того, доктрина пов'язуючого прецеденту виходить з того, що судові рішення, які були ухвалені раніше і ґрунтуються на класичній теорії, продовжують залишатися важливими.

До найбільш розповсюджених посткласичних теорій договору відносяться *теорії, що ґрунтуються на довірі*. Прибічники цієї теорії зазначають, що найважливішим чинником укладення договору є не обіцянка, а факт наявності між сторонами довіри. Обіцянка залишається важливою у процесі доказування укладення договору, проте не є підставою виникнення зобов'язання. Навіть щодо питання укладення договору, в якому класична теорія більш придатна, у дослідженнях іноді виділяють довіру в якості джерела

зобов'язання. Сутність цієї теорії полягає в тому, що розуміння факту укладення зобов'язання полягає не просто у факті надання обіцяння, а в якості реакції на обіцяння.

Проте теорія довіри не позбавлена певних недоліків. Так, вона не здатна визначити допустимість втручання суду в договір на підставі доцільності або публічної необхідності, які не пов'язані з відносин сторін, однак виходячи з публічної необхідності можуть бути застосовані за певних обставин.

Теорія захисту розумних або законних очікувань близька до класичної щодо розуміння очікувань як сутності договору, проте іде далі класичної теорії в ідеї, що обіцяння означає не тільки створення очікувань. Відповідно до цієї теорії, за багатьох обставин суспільство (через суди) буде визнавати очікування певної особи в якості розумної підстави та такої, що заслуговує на захист незалежно від волі іншої сторони. Таким чином, деякі очікування будуть створюватися шляхом обіцяння, деякі шляхом довіри, деякі – за допомогою інших засобів, включаючи підтримку суспільства або справедливості. Ця теорія ґрунтується на важливості як договірному праву, так і на ролі самого договору. Сучасне договірне право не тільки прагне досягти ефективності регулювання суспільних відносин в тому розумінні, як це розуміється в концепції вільного ринку, а й містить елементи розподільчої справедливості, яка не може бути пояснена термінологією ринкової економіки. Право, незалежно від того, хто є його джерелом (суди або парламент) прагне встановити баланс між слабкими і сильними елементами суспільства. З іншого боку, ідея змішаної економіки означає, що функції забезпечення балансу й захисту не є обов'язковими, система права повинна створити умови для приватного забезпечення еквівалентного обміну.

Серед сьогоденних теорій виділяють *реалістичну теорію*, яка відображає практичні відмінності між поняттями комерційного і споживчого договорів. Формалістичний підхід передбачає наявність зводу норм як закритої системи принципів, які повинні механічно застосовуватися при розгляді конкретних справ. Однак сьогодні суди виходять з реалістичного підходу, який дозволяє вносити зміни до зводу норм, якщо це необхідно для досягнення справедливості.

Таким чином, незважаючи на давню історію вчень про договір сучасна наука договірному праву Великобританії продовжує динамічно розвиватися, результатом чого є як модернізація старих теорій, так розробка нових.